

Program *Edukacja i szkolenie 2010* i jego realizacja w Polsce

– informacja Ministerstwa Edukacji Narodowej

LISTOPAD 2006

Dorota Lewandowska

Program *Edukacja i szkolenie 2010*¹ został przyjęty przez Ministrów Edukacji oraz Komisję Europejską w 2002 r. W dokumencie tym przedstawiono cele Strategii Lizbońskiej w dziedzinie edukacji i szkoleń, określając następujące cele jako strategiczne: *poprawa jakości i efektywności systemów edukacji, ułatwienie powszechnego dostępu do systemów edukacji, otwarcie systemów edukacji na środowisko i świat.*

Zakres zadań wynikający z programu *Edukacja i szkolenie 2010*

Program *Edukacja i szkolenie 2010* obejmuje wszystkie szczeble edukacji ogólnej i zawodowej, tj. kształcenie i szkolenia odbywające się zarówno w formie szkolnej, jak i pozaszkolnej – w rozumieniu ustawy o systemie oświaty, a także kształcenie w szkołach wyższych w ramach ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym”. Program ten dotyczy wszystkich form kształcenia i szkolenia nieobjętych ww. ustawami,

¹ Pełny tekst programu jest dostępny na stronie KE w języku angielskim, na stronie MEN w języku polskim (www.men.gov.pl) pod nazwą: Broszura Komisji Europejskiej „Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010” (Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010).

czyli odbywających się w ramach tzw. kształcenia pozaformalnego (*non-formal*) i nieformalnego (*informal*).

Realizacja programu *Edukacja i szkolenie 2010* obejmuje działania na rzecz poprawy jakości i efektywności edukacji i szkoleń, ich dostępności i otwartości. Zaleca również uwzględnienie w edukacji i szkoleniach tematyki europejskiej, a ponadto pogłębienie mobilności europejskiej w tej dziedzinie.

W ramach programu *Edukacja i szkolenie 2010* zaleca się również realizację przez każde państwo UE idei uczenia się przez całe życie (*lifelong learning*). program *Edukacja i szkolenie 2010* zaleca również ułatwianie mobilności europejskiej poprzez m.in. poprawę przejrzystości i porównywalności systemów kwalifikacji uzyskiwanych w poszczególnych krajach. Z zaleceń tych, a także z ostatnich prac ekspertów KE wynika konieczność opracowania przez każde państwo krajowych ram kwalifikacji oraz ich odniesienia do tzw. Europejskich Ram Kwalifikacji (*EQF – European Qualifications Framework*).

Realizacja programu *Edukacja i szkolenie 2010* w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego odbywa się po-

przez Deklarację Kopenhaską oraz Komunikat Maastricht, zaś w zakresie szkolnictwa wyższego poprzez m.in. Deklarację Bolońską.

Wdrażanie programu *Edukacja i szkolenie 2010*

Koordynacja wdrażania programu *Edukacja i szkolenie 2010* w wymiarze europejskim jest prowadzona w ramach tzw. Otwartej Metody Koordynacji (*OMC – Open Method of Coordination*) poprzez następujące formy współpracy:

- **Wspólne sprawozdanie okresowe KE i Rady UE na temat wdrażania programu *Edukacja i szkolenie 2010*** (opracowywane co dwa lata)².
- **Raport okresowy KE nt. postępu w realizacji programu *Edukacja i szkolenie 2010***³ sporządzany corocznie na podstawie aktualnych danych dotyczących wskaźników i benchmarków⁴.

² Raport dostępny w języku polskim i angielskim na stronie KE oraz MEN.

³ Raport dostępny w języku angielskim na stronie KE <http://europa.eu.int>, niedługo również na stronie MEN.

⁴ Benchmarki zostały opisane w niniejszej publikacji w materiale poniżej.

- **Prace w grupach roboczych.** Spośród 9 grup roboczych utworzonych w 2004 r. w skład których wchodziłi reprezentanci wszystkich państw UE, w 2006 r. roku prace kontynuowały dwie z nich: Stała Grupa ds. Wskaźników (SGiB) oraz Grupa ds. Nauczania Języków Obcych.
- **Prace w tzw. klastrach partnerskich** (*peer learning clusters* – nowa forma współpracy od 2005 r.), skupiające wybrane państwa, zainteresowane wymianą doświadczeń w danym zakresie. W 2006 r. przedstawiciele MEN brali udział w pracach klastrów:
 - *Optymalne wykorzystanie zasobów ludzkich;*
 - *Technologie informacyjno-komunikacyjne;*
 - *Uznawanie wyników kształcenia pozaformalnego (non-formal).*
- **Prace w Grupie Koordynującej Wdrażanie Programu *Edukacja i szkolenie 2010*** (ETCG – *European and Training 2010 Coordination Group* – ETCG), powołanej jesienią 2005 r. przez Komisję Europejską.

Polska na tle innych państw członkowskich UE w realizacji programu *Edukacja i szkolenie 2010*

Komisja Europejska i Rada ds. Edukacji oceniły realizację programu *Edukacja i szkolenie 2010* w państwach członkowskich UE we wspólnym sprawozdaniu pt. „Modernizacja systemów edukacji i szkoleń: ważny wkład na rzecz dobrobytu i spójności społecznej w Europie”, opublikowanym pod koniec stycznia 2006 r. Sprawozdanie zostało sporządzone na podstawie raportów

krajowych. W sprawozdaniu przedstawiono następujące konkluzje:

1. Program *Edukacja i szkolenie 2010* został uwzględniony w polityce państw członkowskich w większym stopniu niż dwa lata temu.

W większej niż uprzednio liczbie krajów utworzono skuteczne mechanizmy koordynacji działań różnych resortów w zakresie realizacji programu *Edukacja i szkolenie 2010* oraz konsultacji z partnerami społecznymi. Wiele krajów przy określaniu krajowych celów i priorytetów w zakresie edukacji i szkoleń uwzględniło benchmarki europejskie jako mierniki postępu.

W Polsce program *Edukacja i szkolenie 2010* został uwzględniony w polityce edukacyjnej. Mechanizm koordynacji wdrażania programu przez różne resorty oraz partnerów społecznych nie został jednak jeszcze wypracowany. Jego załącznikiem jest udział przedstawicieli dwóch ministerstw: MPiPS oraz MEN w pracach Grupy Koordynującej Wdrażanie programu *Edukacja i szkolenie 2010* powołanej przez Komisję Europejską (ETCG) w 2005 r.

2. Problemem Unii Europejskiej jest niedostateczny poziom inwestycji przeznaczonych na rozwój zasobów ludzkich.

Od czasu przyjęcia Strategii Lizbońskiej, nakłady publiczne na edukację i szkolenia (liczone jako odsetek PKB) prawie we wszystkich państwach UE nieco wzrosły i są obecnie porównywalne z poziomem nakładów w USA. Udział nakładów prywatnych na edukację (przy ograniczonej dostępności i porównywalności danych) w większości państw członkowskich UE jest jednak niewielki w porówna-

niu do wiodących krajów na świecie, zwłaszcza w szkolnictwie wyższym. Należy przy tym zauważyć, że ocena inwestycji na edukację nie powinna ograniczać się jedynie do porównania wysokości nakładów, lecz powinna również uwzględniać ich optymalne wykorzystanie. Konieczne jest zatem nie tylko zwiększenie nakładów, lecz również podwyższenie efektywności tych inwestycji. Odsetek PKB przeznaczony w Polsce w 2003 r. na edukację nie odbiega od nakładów w innych państwach Unii Europejskiej. Należy jednak podkreślić niewielki wzrost nakładów na oświatę i szkolnictwo wyższe w porównaniu z poprzednimi latami. Jednakże zestawienie wydatków na jednego ucznia lub studenta według siły nabywczej pieniądza ukazuje, że w Polsce przeznacza się znacznie mniej środków finansowych na kształcenie niż w innych krajach UE, ogólnie dwukrotnie mniej na wszystkie szczeble oświaty, zwłaszcza szkolnictwo gimnazjalne i ponadgimnazjalne (licea, technika, ZSZ). Na uwagę zasługuje fakt, że Polska należy do państw UE wykazujących najwyższe nakłady na szkoły policealne w przeliczeniu na jednego ucznia.

3. Do największych wyzwań zaliczono dalszy rozwój i zwiększenie atrakcyjności kształcenia zawodowego.

KE podkreśliła, że ścieżki kształcenia zawodowego są nadal mniej atrakcyjne od akademickich.

W Polsce w tym zakresie ogromną rolę do odegrania mają pracodawcy. Jednakże w warunkach wolnego rynku i znacznej konkurencji, organizowanie kształcenia w ramach normalnej działalności produkcyjnej lub usługowej budzi u pracodawców naturalny opór. System zachęt oparty wyłącznie na subsydiowaniu praktyk

zawodowych ze środków publicznych może się okazać dalece niewydolny i ograniczony do niewielkiej liczby podmiotów. Sytuacja ta rodzi wiele dylematów, które wymagają zawierania porozumień między administracją publiczną, pracodawcami (szczególnie z sektora małych i średnich przedsiębiorstw) oraz reprezentantami interesów pracowniczych, jak również stosowania rozwiązań w skali nie tylko krajowej.

Kształcenie u pracodawcy jest alternatywą dla praktycznej nauki zawodu w warsztatach szkolnych oraz Centrach Kształcenia Praktycznego. Konieczna jest znaczna poprawa infrastruktury, szczególnie wyposażenia szkół zawodowych oraz systemu umożliwiającego nauczycielom przedmiotów zawodowych stałą aktualizację wiedzy i umiejętności. Popularność kształcenia zawodowego może zwiększyć się również dzięki modernizacji programów kształcenia i ich powiązaniu z wymogami rynku pracy, a także dzięki utworzeniu systemu uznawania kwalifikacji zdobytych w wyniku uczenia się poza formalnym systemem edukacji (również poza granicami kraju).

4. Osiągnięto znaczny postęp w podnoszeniu poziomu wykształcenia społeczeństwa zwłaszcza w grupie osób w wieku 18-24 lata.

4.1 Ukończenie szkoły ponadgimnazjalnej (*upper secondary school*) Rada uzgodniła, że w 2010 r. tzw. szkołę średnią II stopnia powinno kończyć co najmniej 85% 22-latków w Unii Europejskiej. W Polsce dotyczy to szkół odpowiadających poziomowi ISCED 3, czyli liceów, techników oraz zasadniczych szkół zawodowych.

W 2005 r. wskaźnik ten osiągnął 77,3% dla UE (średnia wartość).

Polska (wraz ze Słowacją, Słowenią i Republiką Czeską) należy do czołówki krajów UE, które już obecnie znacznie przekroczyły wyznaczony próg minimalny.

Należy jednak zauważyć, że mimo stałej tendencji rosnącej, w 2004 r. odsetek Polaków w wieku 25-64 lata posiadających wykształcenie wyższe wynosił 16%, zaś osób z wykształceniem średnim (w rozumieniu polskiej ustawy o systemie oświaty, czyli z wyłączeniem zasadniczych szkół zawodowych) – 50%, co nadal oznacza niższe wskaźniki niż w innych państwach UE.

4.2 Odsetek młodzieży w wieku 18-24 przedwcześnie kończącej naukę szkolną

Benchmark ten odzwierciedla istotną przeszkodę na drodze do osiągnięcia większej spójności społecznej. Jest bowiem wysoce prawdopodobne, że osoby wcześniej opuszczające system szkolny nie posiadają kompetencji kluczowych niezbędnych do uczestnictwa w kształceniu przez całe życie i prawidłowym funkcjonowaniu w społeczeństwie wiedzy.

W 2005 r. naukę w szkołach w UE przerwało przedwcześnie prawie 15% młodzieży w wieku 18-24 lata. Większość państw członkowskich poczyniła w tej dziedzinie niewielkie postępy.

Polska (obok Republiki Czeskiej i Słowacji) znajduje się w czołówce krajów UE wyróżniających się niskim odsetkiem młodzieży przedwcześnie kończącej naukę szkolną.

5. Odnotowano postęp w opanowaniu przez uczniów tzw. kompetencji kluczowych⁵ dla uczenia się przez całe życie.

⁵ Do kompetencji kluczowych zalicza się: 1. Porozumiewanie się w języku ojczystym; 2. Porozumiewanie się w językach obcych;

Sprawne czytanie

Postęp w opanowaniu przez uczniów tzw. kompetencji kluczowych dla uczenia się przez całe życie jest oceniany na podstawie wyników badania OECD/PISA, dotyczących sprawnego czytania (*reading literacy*). W 2003 r. ok. 20% młodzieży w wieku poniżej 15 lat w państwach UE osiągnęło jedynie najniższy poziom biegłości. Średni poziom wyników nie poprawił się w porównaniu z rokiem 2000. Rada założyła zmniejszenie tego odsetka do 15,5% do 2010 r. W czołówce krajów UE znajdują się: Finlandia, Irlandia i Holandia.

Polska wyróżnia się jako kraj o wysokiej (drugiej po Łotwie) dynamice pozytywnych zmian, czyli zmniejszeniu się odsetka uczniów o najniższych wynikach w roku 2003 aż o 27,6% w porównaniu z rokiem 2000. Zmiany te przypisuje się reformie edukacji w Polsce, głównie wprowadzeniu szkół gimnazjalnych. Należy jednak zauważyć, iż aż 16,8% polskich uczniów osiągnęło w badaniach w 2003 r. najniższe wyniki, przez co nadal znacznie odbiegamy od średniego wyniku Unii Europejskiej.

Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne

Mimo pewnej poprawy (w odniesieniu do badań PISA 2000) w kategoriach zadań oceniających myślenie matematyczne oraz naukowe, polscy uczniowie uzyskali w 2003 r. znacznie gorsze wyniki od rówieśników w UE. Dotyczy to zadań oceniających kompetencje matematyczne oraz umiejętność samodzielnego, analitycznego myślenia i twórczego rozwiązywania problemów.

3. Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne; 4. Kompetencje informatyczne; 5. Umiejętność uczenia się; 6. Kompetencje społeczne i obywatelskie; 7. Inicjatywność i przedsiębiorczość; 8. Świadomość i ekspresję kulturową.

Wyniki corocznych krajowych egzaminów zewnętrznych potwierdzają występowanie powyższych problemów w całej populacji uczniowskiej.

Porozumiewanie się w językach obcych

UE zakłada, że w 2010 r. wszyscy absolwenci szkół średnich II stopnia (w Polsce: szkół ponadgimnazjalnych: liceów, techników, zasadniczych szkół zawodowych) będą się porozumiewać biegle w co najmniej dwóch językach obcych. Z danych z raportu 2006 wynika, że liczba języków obcych, których uczy się przeciętnie uczeń w szkole, wynosi średnio w UE 1,3 w szkołach na poziomie ISCED 2 oraz 1,6 w szkołach na poziomie ISCED 3. W Polsce wskaźnik ten wynosi odpowiednio 1,3 i 1,9. Najwyższe wartości wykazują na poziomie ISCED 3: Finlandia – 2,8; Królestwo Niderlandów – 2, 6; Dania, Szwecja i Belgia – po 2,2.

Wartość wskaźnika jest wyraźnie niższa w odniesieniu do szkół zawodowych na poziomie ISCED 3, oscyluje od 0,8 do 1,9. W Polsce wynosi 1,2, zatem oznacza to, że uczniowie techników oraz zasadniczych szkół zawodowych uczą się praktycznie jednego języka obcego.

Prowadzone przez grupę ekspertów przy Komisji Europejskiej (również z udziałem ekspertów z Polski) prace nad wskaźnikiem kompetencji językowych pozwolą w przyszłości na dokładniejsze oszacowanie poziomu biegłości w posługiwaniu się językami obcymi w całym społeczeństwie. Osiągnięcie celu zakładającego biegłą znajomość co najmniej dwóch języków obcych przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz poprawę biegłości w porozumiewaniu się językami obcymi przez ogół społeczeństwa wymaga podjęcia w Polsce intensywnych działań strategicznych. Będzie to również element istotny przy tworzeniu krajowej ponadsektorowej strategii

uczenia się przez całe życie, o której mowa poniżej w punkcie 8.

Należy zaznaczyć, że 15-latkowie z trudem radzący sobie z czytaniem, mający problemy z kreatywnością, myśleniem logicznym oraz nieposiadający umiejętności uczenia się należą do osób potencjalnie zagrożonych wykluczeniem społecznym ze względu na nieumiejętność sprostanania wyzwaniom cywilizacyjnym społeczeństwa wiedzy. Nieumiejętność porozumienia się w języku obcym stanowi dodatkowo zagrożenie wykluczeniem również ze społeczności w innych krajach i ograniczenie możliwości funkcjonowania na zagranicznych bądź międzynarodowych rynkach pracy.

6. Postęp w rozwoju infrastruktury informatycznej w systemie szkolnym.

Pomimo znacznego postępu od roku 2003, w wielu krajach UE na 1 komputer nadal przypada duża liczba uczniów. W tym zakresie Polska wyróżnia się dynamiką zmian, jednak nadal jest wymieniana obok Słowacji, Grecji i Łotwy jako jedno z państw o najwyższej liczbie uczniów na 1 komputer (21,8).

Dla porównania, w Danii, Luksemburgu i Szkocji liczba uczniów przypadających na 1 komputer wynosiła odpowiednio: 7; 6,6; 3,7.

Pod względem odsetka komputerów szkolnych z dostępem do Internetu, Polska ze wskaźnikiem wynoszącym 82,7% znajduje się na 7. pozycji. Natomiast w państwach wyróżniających się pod tym względem tj. Litwie, Luksemburgu i Finlandii, liczba uczniów przypadających na 1 szkolny komputer jest również najniższa.

Należy zaznaczyć, iż powyższe dane stanowią jedynie fragmentaryczny

obraz upowszechnienia technologii informacyjno-komunikacyjnych w UE, przede wszystkim ze względu na brak danych dotyczących ich wykorzystania w procesie kształcenia.

7. Zwiększenie liczby osób na kierunkach ścisłych, technicznych i przyrodniczych oraz zmniejszenie dysproporcji płci.

Rada uzgodniła, że do 2010 r. całkowita liczba absolwentów matematyki, nauk przyrodniczych i techniki w krajach Unii Europejskiej powinna wzrosnąć przynajmniej o 15%, przy jednoczesnym zmniejszeniu niekorzystnej proporcji płci.

Osiągnięcie tego kryterium wydaje się możliwe w najbliższym czasie, biorąc pod uwagę dotychczasową dynamikę wzrostu. (ok. 4% rocznie).

W Polsce udział absolwentów nauk matematycznych, przyrodniczych i technicznych przypadających na 1000 mieszkańców odbiega na niekorzyść od średniej Unii Europejskiej. Jednocześnie jednak Polska charakteryzuje się stosunkowo wysoką dynamiką wzrostu (+12,0%), znajdując się w czołówce trzech najlepszych krajów Unii Europejskiej. Benchmark ten jest niezwykle ważny dla osiągnięcia celów Strategii Lizbońskiej, gdyż przekłada się na zdolność krajów UE (w tym Polski) do sprostanania wyzwaniom innowacyjności technologicznej, warunkującej konkurencyjność gospodarczą.

Kolejnym trudnym zadaniem jest zmniejszenie dysproporcji między liczbą kobiet i mężczyzn wśród absolwentów na kierunkach ścisłych, technicznych i przyrodniczych. W kilku państwach członkowskich UE, również w Polsce, różnica między liczbą kobiet i mężczyzn wśród absolwentów tych kierunków jest znaczna.

8. Uczenie się przez całe życie (*Lifelong Learning* – LLL)

LLL – *Lifelong Learning* – uczenie się przez całe życie to koncepcja, która stanowi spoiwo celów wyodrębnionych w programie *Edukacja i Szkolenie 2010*. Realizacja koncepcji LLL wymaga działań na rzecz poprawy dostępności, otwartości i jakości edukacji i szkoleń. LLL uwzględnia wszystkie kwestie kształcenia i uczenia się, wszystkie grupy wiekowe włącznie z wiekiem wczesnego dzieciństwa, a także różne formy kształcenia – w systemie formalnym i poza nim. Koncepcja LLL odnosi się także do postawy jednostek, które powinny mieć zinternalizowane przekonanie, że nabyte umiejętności należy nieustannie doskonalić.

Niepokojąco niskie jest uczestnictwo ludności w wieku 25-64 w pozaszkolnych formach kształcenia. W 2005 r. w różnych formach kształcenia uczestniczyło 10,8% osób dorosłych w UE. Osiągnięcie wyznaczonego przez Radę celu, który zakłada udział 12,5% dorosłych w kształceniu i szkoleniach, wymaga od państw członkowskich zintensyfikowania działań oraz opracowania zintegrowanej, spójnej i kompleksowej strategii kształcenia przez całe życie. W czołówce krajów UE znajdują się: Szwecja, Dania i Wielka Brytania. Polska znajduje się na końcu rankingu państw z wynoszącym 5,0% udziałem osób w wieku 25-64 w edukacji lub szkoleniach. Podwyższenie odsetka osób uczestniczących w kształceniu ustawicznym jest obecnie jednym z największych wyzwań stojących przed polskim systemem edukacji.

W Polsce doksztalcają się osoby o najwyższym poziomie wykształcenia oraz osoby najlepiej wykwalifikowane, które mają świadomość, że szybko zmieniające się środowisko pracy wymaga pogłębiania wiedzy i nabywania no-

wych umiejętności. Dlatego niezbędne są działania, które upowszechnią koncepcję LLL nie tylko wśród dzieci i młodzieży, ale także, a właściwie przede wszystkim, wśród starszych roczników. Dziedzictwem poprzedniego systemu jest bardzo wysoki odsetek osób o niskim poziomie wykształcenia wśród ludności powyżej 55 roku życia (*źródło: NSPLiM 2002*), a także w grupie wiekowej 35-44 (*źródło: MGIP 2004, Uczenie się Dorosłych – Przegląd Tematyczny, s.16*).

Z niskim poziomem wykształcenia wiąże się zazwyczaj brak kwalifikacji lub niskie kwalifikacje. Tym samym osobom z tych grup grozi wypadanie z rynku pracy. Natomiast konsekwencje utraty pracy (brak dochodu) powodują, że takich osób nie stać na uczestniczenie w różnych formach szkolenia.

Konieczne jest zatem wdrożenie w kraju mechanizmów organizacyjnych i finansowych, które przerwą narastanie tych zjawisk.

9. Kluczowe znaczenie edukacji we wczesnym wieku dziecięcym (wychowanie przedszkolne).

Duże znaczenie dla kształtowania postawy uczenia się przez całe życie oraz wyrównania szans edukacyjnych ma wczesne rozpoczęcie edukacji. Badania OECD⁶ wykazały, że uczniowie 15-letni, którzy uczęszczali do przedszkola co najmniej przez jeden rok, uzyskali w rozwiązywaniu testów sprawdzających myślenie matematyczne znacznie lepsze wyniki niż pozostali uczestnicy badań, wywodzący się z rodzin o podobnym statusie społeczno-ekonomicznym. Dostrzegając ważność tego problemu, Rada UE podczas posiedzenia w Barcelonie w 2002 r. określiła jako

⁶ OECD 2004: Learning for Tomorrow's World. First results from PISA 2003.

jeden z celów na rok 2010 objęcie edukacją przedszkolną co najmniej 90% dzieci w wieku od 3 lat do wieku rozpoczęcia nauki w szkole (tzw. obowiązku szkolnego).

W roku 2003 w Polsce edukacją przedszkolną objęto 34,1% dzieci 4-letnich. Był to najniższy wskaźnik spośród wszystkich krajów UE, gdzie wynosił średnio 86,3%.

Objęcie większej grupy dzieci we wczesnym wieku dziecięcym różnymi formami wychowania przedszkolnego w celu wyrównania ich szans edukacyjnych powinno być priorytetem działań w kraju na najbliższe lata.

10. Konieczność dalszego wspierania mobilności.

Mobilność studentów pomiędzy poszczególnymi krajami UE wzrasta, choć ma bardzo zróżnicowaną skalę. Niektóre kraje przyjmują bowiem znacznie więcej studentów niż wysyłają za granicę.

W latach akademickich 2002/03-2003/04 w ramach programu Erasmus zanotowano największy wzrost mobilności studentów od roku 1999/2000 (o 9,4%), ale w latach 2003/04-2004/05 już tylko o 6,3%. Warto jednak zauważyć, że znacznie wzrosła mobilność studentów w nowych państwach członkowskich (o 35%), zaobserwowano również wzrost mobilności nauczycieli.

W roku akademickim 2002/03 w szkołach wyższych UE studiowało ok. 1 040 000 studentów zagranicznych – w porównaniu z 894 000 w roku 2001/02, co oznacza wzrost o prawie 16%. Procentowy udział studentów zagranicznych w ogólnej liczbie studentów szkół wyższych UE wzrósł do 6,2% w roku akademickim 2002/03. Pod tą średnią kryją się jednak znacz-

ne różnice między krajami. Największy odsetek studentów zagranicznych, na poziomie powyżej 10%, mają Austria, Belgia, Niemcy, Cypr i Zjednoczone Królestwo. Polska należy do grupy krajów o najniższym udziale procentowym studentów zagranicznych (0,4), obok Słowacji (1,0) i Litwy (0,4%).

Powyższe dane należy jednak rozpatrywać z uwzględnieniem specyfiki językowej i uwarunkowań społeczno-kulturowych danego kraju.

Mimo postępu, KE stwierdza wyraźnie, że nie zrobiono dostatecznie wiele, aby ułatwić i aktywnie promować mobilność studentów i kadry nauczycielskiej. W Europie nadal istnieją czynniki zniechęcające do mobilności, m.in. przeszkody administracyjne i prawne, niedofinansowanie uczelni oraz problem uznawania kwalifikacji.

Wśród czynników zniechęcających do studiowania w Polsce należy wymienić dodatkowo barierę językową oraz ograniczoną ofertę studiów w językach obcych.

Z punktu widzenia celów Strategii Lizbońskiej, szczególną rolę w kształceniu zawodowym odgrywa również mobilność, realizowana w ramach programu Leonardo da Vinci, rezultatem której jest m.in. lepsze przygotowanie uczniów szkół zawodowych do rynku pracy, uaktualnianie oraz wzbogacanie wiedzy i umiejętności kadry dydaktycznej, unowocześnianie programów, a także wzrost popularności kształcenia zawodowego i prestiżu poszczególnych szkół zawodowych. Dzięki akcesji Polski do UE nastąpił znaczący, trzykrotny, wzrost budżetu programu Leonardo da Vinci na realizację projektów wymian i staży (z kwoty 2 813 600 € – budżet konkursu na rok 2003 – do kwoty 8 710 516 € w 2004 roku; w roku 2006 na projekty wspierające mobilność

przeznaczono kwotę 12 942 000 €). Zwiększone fundusze pozwoliły na realizację prawie trzykrotnie większej liczby staży i wymian z 1 885 w roku 2003 do 5 120 w 2004 roku.

Ogólne konkluzje sprawozdania

Rada ds. Edukacji oraz Komisja Europejska skierowały do wszystkich krajów członkowskich apel o przyspieszenie realizacji celów programu *Edukacja i szkolenie 2010*. Jako zadanie priorytetowe dla wszystkich państw UE określono wspieranie kształcenia i szkolenia, rozumianych w kontekście uczenia się przez całe życie.

Dla Polski oznacza to zobowiązania w zakresie:

- uwzględnienia kształcenia i szkoleń jako priorytetów w krajowych strategiach dot. rozwoju społecznego i integracji społecznej oraz w konsekwencji w ramach programów współfinansowanych z funduszy strukturalnych;
- stworzenia do 2008 r. mechanizmów koordynacji wdrażania programu *Edukacja i Szkolenia 2010*, które będą angażowały różne ministerstwa i zainteresowane instytucje, ze szczególnym uwzględnieniem partnerów społecznych;
- ustalenia krajowych celów i wskaźników (odnoszących się m.in. do „benchmarków” europejskich), służących wdrażaniu programu *Edukacja i szkolenie 2010* oraz doskonalenia metod jego monitorowania.

Polska musi zmierzyć się m.in. z następującymi wyzwaniami:

- niskie kwalifikacje, a przez to zagrożenie wykluczeniem społecznym sporej części społeczeństwa,

do której należą osoby posiadające jedynie wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe bądź takie, które nie ukończyły żadnej szkoły;

- niski odsetek uczniów objętych edukacją przedszkolną zwłaszcza w środowiskach wiejskich oraz grupach zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- opanowanie kompetencji kluczowych przez absolwentów szkół ponadgimnazjalnych w stopniu niewystarczającym do funkcjonowania w nowoczesnym społeczeństwie (w tym na konkurencyjnym rynku pracy);
- obciążenie kosztami kształcenia ustawicznego i szkoleń głównie ich uczestników;
- niski udział zakładów pracy w rozwijaniu kwalifikacji pracowników;
- bariery instytucjonalne, które utrudniają uznawanie kwalifikacji nabytych drogą nieformalną lub przez doświadczenie, a tym samym podważają wymierną wartość wykształcenia;
- konieczność rozwoju systemu oceny jakości kształcenia i szkolenia, a także postaw;
- brak powszechnego przekonania o konieczności uczenia się przez całe życie, zwłaszcza wśród osób gorzej wykształconych i niepodlegających obowiązkowi nauki (z wyłączeniem osób młodych).

Inne utrudnienia stanowią niewielka w skali kraju oferta kształcenia na odległość, niewystarczająca oferta kształcenia ustawicznego dla mieszkańców wsi i niektórych miast, a także

utrudniony dostęp do Internetu oraz wykorzystanie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie kształcenia i szkolenia.

Planowane działania

Kształcenie ustawiczne to nie tylko środek aktualizowania kwalifikacji, ale także sposób przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, co w Polsce odgrywa niebagatelną rolę.

Problem ten uwzględniono w Krajowym Programie Reform na lata 2005-2008 poprzez umieszczenie w nim zapisu o konieczności opracowania i wdrożenia ponadsektorowej strategii uczenia przez całe życie, a w szczególności opracowania i wdrożenia rozwiązań systemowych, służących poprawie jakości kształcenia i szkolenia, synchronizacji treści i programów kształcenia i doskonalenia zawodowego z potrzebami rynku pracy, a także prowadzących do powstania Krajowego Systemu Kwalifikacji oraz Krajowych Ram Kwalifikacji, pozwalających na odniesienie kwalifikacji uzyskiwanych w Polsce w wyniku edukacji formalnej i poza formalnym systemem do Europejskich Ram Kwalifikacji (*European Qualifications Framework*).

Do realizacji programu *Edukacja i szkolenie 2010* w Polsce przyczynią się w dużej mierze działania w obszarze edukacji, jakie w latach 2007-2013 planuje się objąć współfinansowaniem ze środków funduszy strukturalnych, w tym zwłaszcza Europejskiego Funduszu Społecznego.

Programem dotyczącym wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego w Polsce w latach 2007-2013 jest program operacyjny *Kapitał Ludzki* (jego projekt został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31 maja 2006 r.). W ramach tego programu wyodrębniono

dwa priorytety związane bezpośrednio z problematyką edukacji: Priorytet III *Wysoka jakość edukacji*, który będzie wdrażany ze szczebla centralnego, oraz Priorytet VIII *Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach*, który będzie wdrażany regionalnie.

Priorytet III nakierowany jest na podniesienie jakości polskiego systemu edukacji, zaś Priorytet VIII dotyczy przede wszystkim zwiększenia poziomu dostępności i otwartości edukacji w Polsce. Z tego względu, typy projektów planowane w ramach Priorytetu III zakładają wsparcie systemu edukacji, natomiast Priorytet VIII będzie zawierał działania nakierowane na wspieranie osób uczestniczących oraz chcących uczestniczyć w polskim systemie kształcenia i szkolenia.

W programie operacyjnym *Kapitał Ludzki* uwzględniono szereg działań zmierzających do rozwoju kształcenia ustawicznego w Polsce poprzez m.in. rozwój systemu potwierdzania kwalifikacji zawodowych, nabytych w trybie formalnym, pozaformalnym i nieformalnym oraz stworzenie Krajowego Systemu Kwalifikacji, co jest spójne z zapisami wspomnianego powyżej Krajowego Programu Reform. Planowany jest także dalszy rozwój kształcenia na odległość, w tym e-learningu. Istotnym elementem realizacji zadań na rzecz upowszechniania świadomości znaczenia uczenia się przez całe życie będą z kolei ogólnopolskie kampanie propagujące uczenie się przez całe życie, w tym promujące uczestnictwo pracodawców w kształceniu zawodowym.

Ministerstwo Edukacji Narodowej podjęło wstępne prace nad koncepcją strategii uczenia się przez całe życie, która zgodnie z zapisem w Krajowym Programie Reform na lata 2005-2008, będzie miała charakter ponadsektorowy.

Wskaźniki i benchmarki jako miara postępu w realizacji programu *Edukacja i szkolenie 2010*

Miarą postępu w odniesieniu do wspólnych celów określonych w programie *Edukacja i szkolenie 2010* są wskaźniki i benchmarki (benchmarks – poziomy odniesienia).

WSKAŹNIKI

Uzgodniono 29 wskaźników, które służą do monitorowania wyników i postępu systemów edukacji i szkoleń w Europie. Wymieniono je poniżej w grupach tematycznych:

Nauczyciele i osoby prowadzące szkolenia

- Struktura wieku nauczycieli wraz z górną i dolną granicą wieku emerytalnego
- Liczba młodzieży w grupach wiekowych 0-14 i 15-19 lat i procentowy udział młodzieży w tych grupach wiekowych w ogólnej liczbie ludności
- Stosunek liczby uczniów do liczby nauczycieli według poziomów edukacji

Umiejętności dla społeczeństwa wiedzy

- Odsetek osób w wieku 22 lat posiadających ukończoną szkołę na poziomie *upper secondary* (ISCED 3), czyli w Polsce – ponadgimnazjalną (liceum, liceum profilowane, technikum lub zasadniczą szkołę zawodową)
- Odsetek uczniów osiągających w sprawności czytania wyniki na „poziomie 1” lub niższym według

skali umiejętności czytania ze zrozumieniem PISA

- Rozkład i średnie wyniki uczniów, według krajów, w skali sprawności czytania PISA
- Rozkład i średnie wyniki uczniów, według krajów, w skali umiejętności myślenia matematycznego PISA
- Rozkład i średnie wyniki uczniów, według krajów, w skali umiejętności myślenia naukowego PISA
- Odsetek osób dorosłych nieposiadających średniego wykształcenia, które uczestniczyły w dowolnej formie kształcenia lub szkolenia w ciągu ostatnich 4 tygodni, według grup wiekowych (25-34, 35-54 i 55-64)

Studia na kierunkach matematycznych, fizycznych i technicznych

- Procentowy udział studentów kierunków matematycznych, fizycznych i technicznych w ogólnej liczbie studentów szkół wyższych (ISCED 5A, 5B i 6)
- Procentowy udział absolwentów kierunków matematycznych, fizycznych i technicznych (ISCED 5A, 5B i 6) w ogólnej liczbie absolwentów (ISCED 5A, 5B i 6)
- Łączna liczba absolwentów kierunków matematycznych, fizycznych i technicznych (ISCED 5A, 5B i 6)
- Liczba absolwentów kierunków matematycznych, fizycznych i technicznych na 1000 mieszkańców w wieku 20-29 lat, w podziale na poziomy ISCED 5A, 5B i 6

Inwestycje w edukację i szkolenia

- Wydatki publiczne na edukację jako procent PKB
- Wydatki prywatne na placówki edukacyjne jako procent PKB
- Procentowy udział wydatków przedsiębiorstw na kursy ustawicznego kształcenia zawodowego w łącznych kosztach pracy
- Łączne wydatki na edukację w przeliczeniu na 1 ucznia/studenta (w jednostkach siły nabywczej), według poziomów edukacji
- Łączne wydatki na edukację w przeliczeniu na 1 ucznia/studenta (PKB na 1 mieszkańca)

Otwarte środowisko do nauki

- Odsetek osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu lub szkoleniach w ciągu 4 tygodni poprzedzających badania, według poziomów wykształcenia

Uatrakcyjnienie kształcenia

- Liczba godzin kursów ustawicznego kształcenia zawodowego na 1000 godzin pracy (wyłącznie przedsiębiorstwa prowadzące takie kursy), według NACE
- Liczba godzin kursów ustawicznego kształcenia zawodowego na 1000 godzin pracy (wszystkie przedsiębiorstwa), według NACE
- Odsetek kształcących się według wieku i poziomów edukacji
- Odsetek osób w wieku 18-24 lata, które ukończyły jedynie szkołę średnią I stopnia (w Polsce

– gimnazjum, ISCED 2) i nie kontynuują nauki

Nauka języków obcych

- Rozkład uczniów uczących się języków obcych w szkołach średnich I/II stopnia (ISCED 2,3)
- Przeciętna liczba języków obcych, których uczy się uczniów szkoły średniej II stopnia (ISCED 3)

Mobilność

- Przyjazdy i wyjazdy nauczycieli i osób prowadzących szkolenia w ramach programów Socrates (Erasmus, Comenius, Lingua i Grundtvig) i Leonardo da Vinci
- Przyjazdy i wyjazdy studentów w ramach programu Erasmus i uczestników szkoleń w ramach programu Leonardo da Vinci

- Procentowy udział studentów zagranicznych w szkołach wyższych (ISCED 5 i 6) w ogólnej liczbie studentów w kraju docelowym, według obywatelstwa (kraju europejskiego lub innych krajów)

- Odsetek studentów (ISCED 5 i 6) studiujących za granicą (w kraju europejskim lub innych krajach)

BENCHMARKI

Pięć wskaźników z listy 29 ma status tzw. benchmarków, czyli poziomów odniesienia przyjętych do osiągnięcia przez UE w roku 2010. Są to:

1. Do roku 2010 wskaźnik określający procentowy udział osób przedwcześnie kończących naukę szkolną powinien osiągnąć przeciętną wartość dla krajów UE nie większą niż 10%.

2. Całkowita liczba absolwentów studiów matematycznych, nauk przyrodniczych i technicznych w krajach Unii Europejskiej powinna wzrosnąć przynajmniej o 15%, przy jednoczesnym zmniejszeniu niekorzystnej proporcji płci.
3. Do roku 2010 przynajmniej 85% osób w wieku 20-24 lata w krajach Unii Europejskiej powinna posiadać ukończoną szkołę średnią II stopnia (ISCED 3 – w Polsce odpowiada to ukończeniu szkół ponadgimnazjalnych z wyłączeniem szkół policealnych).
4. Do roku 2010 odsetek 15-latków ze słabymi wynikami w sprawności czytania (reading literacy – PISA) powinien zostać obniżony w krajach Unii Europejskiej przynajmniej o 20% w porównaniu z rokiem 2000.
5. Do roku 2010 przeciętny poziom uczestnictwa w formach kształcenia ustawicznego w Unii Europejskiej powinien wynieść przynajmniej 12,5% dla dorosłej ludności w wieku produkcyjnym (25-64 lata). ■

Autorka jest zastępcą dyrektora Departamentu Funduszy Strukturalnych w Ministerstwie Edukacji Narodowej

Podróże do krainy europejskiej edukacji

ARION – wizyty studyjne dla kadry zarządzającej oświatą

<http://www.socrates.org.pl/socrates2/>

Program ARION, stanowiący jeden z komponentów programu Socrates, przeznaczony jest dla osób odgrywających znaczące role w realizacji polityki edukacyjnej w kraju: kadry kierowniczej oświaty, ekspertów, doradców metodycznych, edukatorów, nauczycieli konsultantów, przedstawicieli administracji oświatowej. W ramach programu Arion realizowane są wizyty studyjne, których podstawowym celem jest pogłębianie wiedzy na temat edukacji w Europie.

Wizyta studyjna trwa tydzień. Wizyty w poszczególnych krajach są przygotowywane przez instytucje oświatowe w oparciu o wytyczne Komisji Europejskiej. W każdej wizycie uczestniczy zazwyczaj około 10-15 osób, które reprezentują różne kraje europejskie.

Wizyta finansowana jest ze środków Unii Europejskiej, w formie indywidualnego grantu, rozliczanego jako wyjazd służbowy. Działania, w ramach programu Arion, zarządzane i obsługiwane są na szczeblu krajowym przez Agencję Narodową.

Główne cele wizyt studyjnych, to:

1. wymiana informacji i doświadczeń w dziedzinie szeroko pojętej edukacji;
2. umożliwienie osobom odpowiedzialnym za edukację na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym pogłębienia swojej wiedzy na temat zarządzania oświatą;
3. stworzenie osobom pełniącym ważne funkcje w edukacji możliwości doskonalenia własnej pracy, poprzez zapoznawanie się z odmiennymi strukturami edukacyjnymi i reformami w innych państwach oraz w oparciu o przykłady dobrej praktyki;
4. gromadzenie aktualnych danych i informacji dotyczących rozwoju systemów edukacyjnych w krajach UE oraz udostępnienie ich osobom zainteresowanym;
5. nawiązywanie kontaktów z instytucjami i placówkami edukacyjnymi w innych państwach;
6. możliwość poznania dziedzictwa kulturowego poszczególnych państw.

EUROPEJSKA SIĘĆ INFORMACJI O EDUKACJI

EURYDICE jest zinstytucjonalizowaną siecią stawiającą sobie za cel zbieranie, przetwarzanie oraz rozpowszechnianie wiarygodnych i porównywalnych informacji o problemach związanych z oświatą, edukacją w krajach europejskich.

Współpraca Polski w ramach sieci Eurydice umożliwia:

- przekazywanie informacji o polskim systemie edukacji do Unii Europejskiej;
- udostępnianie polskim odbiorcom informacji o europejskich systemach edukacyjnych.

Informacje o systemach edukacyjnych, w tym także o polskim systemie, można znaleźć:

Publikacje książkowe (w wersji angielskiej, francuskiej, niemieckiej) są dostępne w siedzibie Polskiego Biura Eurydice lub na stronie: www.eurydice.org.

Polskie Biuro Eurydice tłumaczy na język polski wybrane pozycje książkowe dostępne w sieci. Są to publikacje, dzięki którym można np.:

- zorientować się, jakie uprawnienia mają rodzice w innych krajach Europy – patrz publikacja pt. Rola rodziców w systemach edukacyjnych Unii Europejskiej;

Opracowanie to poświęcone jest modelom uczestnictwa rodziców w systemach edukacyjnych krajów Unii Europejskiej. Zawiera wiele szczegółów na temat działań i środków podejmowanych w celu zaangażowania rodziców w zagadnienia kształcenia obywatelskiego. Prezentuje modele przedstawicielstwa oraz uprawnienia, jakie mają rodzice w różnych ciałach przedstawicielskich w poszczególnych krajach.

- dowiedzieć się, za co odpowiadają dyrektorzy szkół w innych krajach – patrz publikacja pt. Dyrektorzy szkół w Unii Europejskiej;

W większości krajów członkowskich UE zmieniały się funkcje i zakres obowiązków osób odpowiedzialnych za kierowanie szkołą. Raporty te zawierają prawdziwe i kompletne dane i odpowiadają najnowszemu stanowi rzeczy. Uwzględniono takie zagadnienia, jak: procedura zatrudnienia, wymagania kwalifikacyjne i zakres odpowiedzialności

- porównać, jakie kwalifikacje uprawniają do wykonywania zawodu nauczyciela w innych krajach europejskich, jakie szanse rozwoju czy warunki pracy mają nauczyciele – patrz publikacje:
 - Zawód nauczyciela w Europie / Kształcenie i początki pracy zawodowej. Poziom gimnazjum;
 - Zawód nauczyciela w Europie / Atrakcyjność zawodu nauczyciela. Poziom gimnazjum;
 - najnowsza w języku polskim: Zapewnianie jakości w kształceniu i doskonaleniu zawodowym nauczycieli w Europie <http://www.socrates.org.pl/socrates2/attach/eurydice/publikacje/Quality.pdf>;
 - Europejski glosariusz edukacyjny. Tom 3. Nauczyciele.

Raporty te, dotyczące nauczycieli szkolnictwa gimnazjalnego, analizują w jakim zakresie kształcenie nauczycieli wyposaża ich w kompetencje uważane dziś za niezbędne dla dobrego wypełniania ich misji. Prezentują problemy niedoboru lub nadmiaru kadry i opisują działania zaradcze. Porównują warunki pracy oferowane nauczycielom, takie jak bezpieczeństwo zatrudnienia czy możliwości uzyskania wyższego wynagrodzenia.

W „Zapewnieniu jakości w kształceniu i doskonaleniu zawodowym nauczycieli” przeanalizowano procedury oceny i akredytacji programów kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz placówek i uczelni zajmujących się kształceniem i doskonaleniem nauczycieli.

Każdy system edukacji stosuje własną terminologię na określenie charakterystycznych dla niego organizacji i sposobu funkcjonowania. Próbując zrozumieć, jak działają różne systemy w Europie (by móc dokonać porównań) zdefiniowano terminologię. Opracowano serię wydawnicza: „Europejski glosariusz edukacyjny”. Tom 1 dotyczył egzaminów, świadectw i tytułów kwalifikacyjnych (1991), tom 2 był poświęcony nazewnictwu placówek edukacyjnych (2000). Tom 3 dotyczy problematyki nauczycielskiej. Tom 4 (zapowiedź) będzie odnosił się do terminów określających kadre kierowniczą w oświacie, jak również inspektorów, edukatorów, doradców, konsultantów.

- dowiedzieć się, jakie kompetencje, umiejętności winni nabyć uczniowie – patrz publikacja pt. Kompetencje kluczowe – realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obywatelskiego.

Opracowanie wspólnych celów systemów edukacyjnych – zgodnych z odczuciami Europejczyków i dobór tych kompetencji, które każdy obywatel Europy winien posiadać. Opracowanie przeglądu poświęconego tematowi kompetencji kluczowych oraz pokazanie, jak to się przekłada na treści w programach nauczania i jak te kompetencje podlegają ocenie.

Ostatnio opracowane raporty:

- Szkoły niepubliczne w wybranych krajach Unii Europejskiej
- Przemoc i agresja w szkołach w Europie – sposoby przeciwdziałania
- Wychowanie przedszkolne i niezawodowe kształcenie dorosłych jako istotne etapy procesu uczenia się przez całe życie w Europie

Eurydice działa w ramach Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji Socrates. Jest jednym z komponentów tego programu.

Bardziej szczegółowe informacje o systemach edukacji w Europie można znaleźć w prowadzonej przez Eurydice bazie danych EURYBASE (<http://www.eurydice.org>)

Opracowano na podstawie materiałów źródłowych zamieszczonych na stronie: www.eurydice.org.pl